Cursuri universitare

Asist. univ. dr. cj. Andreea CORSEI

DREPT PENAL. PARTEA GENERALĂ

Teoria sancțiunilor, individualizarea pedepselor şi răspunderea penală

– Curs universitar –

Asist. univ. dr. cj. Andreea CORSEI

DREPT PENAL. PARTEA GENERALĂ

Teoria sancțiunilor, individualizarea pedepselor şi răspunderea penală

– Curs universitar –

Universul Juridic
București
-2026-

I. ANSAMBLUL SANCŢIUNILOR DE DREPT PENAL. SANCŢIUNILE DE DREPT PENAL APLICABILE PERSOANEI FIZICE

Sistemul sancţionator consacrat de dreptul penal cuprinde pedepsele, măsurile educative şi măsurile de siguranţă, reunite sub denumirea generică de sancţiuni de drept penal. Reglementarea acestora ocupă un loc central în arhitectura Părţii generale a dreptului penal, sancţiunile constituind una dintre instituţiile fundamentale ale acestei ramuri de drept, în strânsă legătură cu infracţiunea şi răspunderea penală.

În cadrul acestei categorii generale se impune însă realizarea unei distincţii între sancţiunile de drept penal şi sancţiunile penale propriu-zise. În această din urmă categorie se înscriu pedepsele şi măsurile educative, întrucât aplicarea lor constituie o consecinţă a angajării răspunderii penale ca urmare a săvârşirii unei infracţiuni. Existenţa unei infracţiuni reprezintă, prin urmare, premisa necesară pentru aplicarea unei pedepse sau pentru luarea unei măsuri educative.

Regimul juridic al măsurilor de siguranţă este diferit. Acestea aparţin categoriei sancţiunilor de drept penal, fără a constitui sancţiuni penale în sens strict, deoarece dispunerea lor nu reprezintă o consecinţă a răspunderii penale. Potrivit art. 107 alin. (2) C. pen., măsurile de siguranţă pot fi luate chiar şi în situaţia în care fapta săvârşită nu constituie infracţiune, fiind suficientă existenţa unei fapte prevăzute de legea penală şi nejustificate, în condiţiile stabilite de lege. Această particularitate evidenţiază autonomia funcţională a măsurilor de siguranţă în raport cu mecanismul răspunderii penale.

Pedepsele reprezintă sancţiunile penale aplicabile persoanelor care răspund penal pentru infracţiunile săvârşite. În cazul persoanelor fizice majore, cadrul general al pedepselor este reglementat de art. 53-55 C. pen. şi de dispoziţiile subsecvente, în timp ce răspunderea penală a persoanei juridice şi sancţiunile corespunzătoare acesteia sunt reglementate prin art. 136 şi urm. C. pen. Din perspectivă istorică şi conceptuală, pedeapsa reprezintă sancţiunea penală tipică, fiind legată de însăşi formarea şi individualizarea dreptului penal ca ramură distinctă a sistemului juridic. Legătura poate fi observată inclusiv la nivel terminologic, noţiunea de pedeapsă fiind asociată termenului latin *poena*, utilizat pentru a desemna ideea de sancţiune şi de suferinţă impusă ca reacţie faţă de conduita ilicită.

Aplicarea unei pedepse presupune în mod necesar constatarea existenţei unei infracţiuni şi angajarea răspunderii penale a persoanei care a săvârşit-o. Simpla împrejurare că o conduită corespunde descrierii unei fapte prevăzute de legea penală nu permite, prin ea însăşi, aplicarea unei pedepse. Pentru existenţa infracţiunii trebuie îndeplinite cerinţele prevăzute de lege, inclusiv cele referitoare la caracterul nejustificat şi imputabil al faptei.

Funcţiile pedepsei reflectă caracterul complex al reacţiei statului faţă de săvârşirea infracţiunii. Dimensiunea coercitivă a acesteia se exprimă prin privaţiunile sau restricţiile inerente executării sancţiunii, în timp ce finalitatea preventivă şi educativă urmăreşte orientarea conduitei persoanei condamnate către respectarea valorilor ocrotite de legea penală

şi facilitarea reintegrării sale în societate. În acest mod, pedeapsa trebuie înţeleasă în cadrul mai larg al finalităţilor urmărite prin politica penală contemporană.

În cazul persoanelor fizice minore care răspund penal, sistemul sancţionator este construit în jurul măsurilor educative, reglementate de art. 115 şi urm. C. pen. Acestea constituie sancţiuni penale specifice minorităţii şi intervin ca urmare a angajării răspunderii penale a minorului pentru infracţiunea săvârşită. Legiuitorul a optat astfel pentru un regim sancţionator distinct, adaptat particularităţilor persoanei aflate în proces de formare şi necesităţii de a acorda prioritate finalităţii educative. Privite din perspectiva funcţiei pe care o îndeplinesc în sistemul sancţionator, măsurile educative reprezintă pentru infractorul minor corespondentul sancţionator al pedepselor aplicabile infractorului major, fără ca între cele două categorii să poată fi stabilită o identitate de regim juridic sau de finalitate. Dispunerea unei măsuri educative presupune existenţa unei infracţiuni săvârşite de un minor care răspunde penal. În consecinţă, constatarea unei simple fapte prevăzute de legea penală nu este suficientă pentru aplicarea unei asemenea sancţiuni. Caracterul specific al măsurilor educative rezultă cu precădere din finalitatea lor. Acestea urmăresc formarea unei conduite conforme exigenţelor ordinii juridice şi favorizarea procesului de reintegrare socială a minorului. Elementul coercitiv nu este absent, îndeosebi în cazul măsurilor educative privative de libertate, însă el trebuie analizat în raport cu funcţia educativă care justifică existenţa unui regim sancţionator distinct pentru infractorii minori.

Măsurile de siguranţă, reglementate de art. 108 şi urm. C. pen., completează sistemul sancţiunilor de drept penal, având o natură şi o finalitate diferite de cele ale pedepselor şi măsurilor educative. Acestea pot fi dispuse faţă de persoana care a săvârşit o faptă prevăzută de legea penală şi nejustificată, atunci când sunt întrunite condiţiile stabilite de lege. Raţiunea lor constă în înlăturarea unei stări de pericol şi în prevenirea săvârşirii unor noi fapte prevăzute de legea penală. Tocmai această finalitate preventivă explică faptul că măsurile de siguranţă nu sunt condiţionate de angajarea răspunderii penale şi, în consecinţă, nu presupun în toate situaţiile existenţa unei infracţiuni. Fapta poate fi neimputabilă autorului, fără ca această împrejurare să excludă posibilitatea dispunerii unei măsuri de siguranţă, dacă sunt îndeplinite cerinţele legale. Elementul determinant îl constituie existenţa stării de pericol pe care legea urmăreşte să o înlăture.

În principiu, măsurile de siguranţă pot opera în raport cu persoana fizică, indiferent dacă aceasta este majoră sau minoră, iar în cazurile permise de lege pot privi şi persoana juridică. Regimul lor juridic confirmă astfel distincţia fundamentală dintre răspunderea penală, care presupune săvârşirea unei infracţiuni imputabile persoanei, şi mecanismele preventive prin intermediul cărora dreptul penal urmăreşte înlăturarea unor stări de pericol relevante pentru valorile protejate de lege.

În concluzie, sancţiunile de drept penal constituie categoria generală, în interiorul căreia pedepsele şi măsurile educative au natura unor sancţiuni penale propriu-zise, fiind legate de angajarea răspunderii penale, în vreme ce măsurile de siguranţă îşi justifică aplicarea prin necesitatea înlăturării unei stări de pericol. Delimitarea acestor categorii prezintă o importanţă deosebită pentru înţelegerea sistemului sancţionator şi constituie punctul de plecare pentru analiza distinctă a regimului juridic aplicabil fiecăreia.